

OČ JDE V MLADÉ POEZII

Jiří Hájek

Otázka zní: jsme po cyklu večerů mladé poezie v Umělecké besedě v něčem dál? Měla tato konference šesti básnických skupin i těch, kdo stojí mimo ně, vůbec nějaký smysl? Soudím, že je třeba na obě tyto otázky přisvědčit. Jde zatím ovšem více o proces teoretického uvědomování si situace mladé poezie než o básnickou produkci samotnou. Objevily se některé neoddiskutovatelné a důsažné shody, zahrnující někdy téměř všechny skupiny. V ostatním se aspoň ukázalo, v čem tkví příčiny rozporů a na které otázky se soustřeďuje obecná pozornost.

Co je však nejradostnější, je právě skutečnost pohybu, vývoje a změny, která charakterizuje nejobecněji a nejzřetelněji situaci celé mladé literární teorie i poezie samé. Co však je ještě důležitější: tento pohyb ničím nepřipomíná chaotické víření prvků v kapce vody. I při vši nepopíratelné a nikterak jednoduché protikladnosti sil lze už v něm postřehnout základní jednotu celkového směřování. Úběžníkem, k němuž se sbíhá umělecké úsilí všech skupin uvnitř dnešní mladé poezie, je prostě sama realita dnešního člověka a této doby. Dnešní stav procesu vyrovnávání se s touto skutečností naznačují právě ony příznačné shody, které nalézáme v projevech téměř všech teoretiků: v důrazném a definitivním odmítnutí jakéhokoliv artismu a umělecké samoučelnosti shoduje se dnes stanovisko skupiny, za niž jsem mluvil na besedním cyklu (básníci syntetického realismu) nejen se stanoviskem Skupiny 42 (Chalupecký), s dnešní básnickou praxí některých básníků skupiny Mladé fronty (Hořec, Kryštofek, Listopad), ale i se skupinou revizionistů někdejšího ortodoxního surrealismu (Kundera aj.), stejně jako s teoretikem Ohnice (Červinka), ba i s některými mladými katolíky (I. Slavík) a i s jinými mladými teoretiky, jako je Vladislav či Štern. Odmítnutí artismu vede přirozeně k tomu, že se klade nový důraz na obecně životní společenskou důsažnost uměleckého projevu. Červinka zdůrazňuje, že jeho skupině nejde o poezii, ale o život. Březovský uprostřed mnoha výhrad poznává, že opravdová poezie není a nemůže dnes být protisocialistická. Chalupecký mluví znovu o „konci moderní doby“, o nutnosti skoncování s utkvělými konvencemi někdejšího „modernismu“, o potřebě umění, které by ukazovalo náš čas. V projevu J. Moráka, který mluvil za skupinu Mladé fronty, není sice, čeho bychom se mohli dovolávat, nicméně můžeme plným právem poukázat na básnické projevy samotných členů této skupiny, L. Kundera požaduje jménem neosurrealistické skupiny Ra pro poezii celou šíři života a je si vědom, že

„poezii nelze postavit mimo nové konstruktivní úkoly společenské“. Jan Štern zdůrazňuje pravdivost jako první požadavek, jež klade na umění, které má podle jeho slov „objevovat lidem smysl této doby“. Existencialismem zaujatý Jan Vladislav shodne se s námi zcela zřetelně v tom, že umění nemůže být samoúčelné, stejně jako mluvčí mladých katolíků Ivan Slavík rozpoznává, že dnešní poezie musí být moderní v tom, že je současná a že se vyrovnává s touto dobou a že k tomu používá svých specifických prostředků. Je tedy vidět, že na frontě, kterou jsme dlouhou dobu hájili sami proti některým profesionálním zatemňovačům pojmů, přibyla v mladé poezii řada dalších bojovníků. Jsme tomu upřímně rádi.

Avšak Jan Grossman se obává, že se proto nutně zmocní mladé poezie odporná mdlota neplodného svornostářství. Nelze tomu rozumět jinak než jako výrazu nepřiznané nevole nad tím, že ono společenství, jež se dnes uvnitř mladé poezie počíná rýsovat aspoň v nejobecnějších rysech, vyrůstá na jiných základech než na těch, jež jsou blízké či milé J. Grossmanovi. Neboť ona zatím dosažená obrysová jednota nese s sebou spíše všechna jiná nebezpečí než nebezpečí bezobsažného svornostářství. V ní jsme teprve získali přehledný terén, v němž se rýsují společné otázky: máme základnu k tomu, abychom společně hledali cesty a východiska.

Nejspatnější počátek každé diskuse o těchto společných otázkách je onen, jaký volila řada řečníků na dvou posledních večerech v Umělecké besedě: klasifikace jednotlivých skupin, jejich schematické rozdělování kolem určitých, libovolně zvolených „těžisek“ a „center“.Všechny tyto konstrukce jsou falešné a umělé. Není přesně vyhraněných, metr tlustých čar, jež rozděluje jednotlivé skupiny do dvou či více pohodlných chlívčků. Jsou ovšem dvě odlišné a protikladné neetické základny a z nich vyrůstající dvojí nesmiřitelně odlišný postoj k světu a k životu, které se na půdě mladé poezie střetávají na každém kroku. Je to boj mezi metafyzicko-idealistickou a materialistickou noetikou, jejíž praxí je dialektická metoda. Tento boj ovšem, a to je důležité vidět, neprobíhá ve dvou příkře oddělených frontách, nýbrž namnoze i uvnitř jednotlivých skupin, ba především přímo v jednotlivých lidech, ať básnících či teoreticích. Máme na jedné straně nevědomě idealizující materialisty a na druhé straně stejně nevědomě materializující idealisty.

Stupnice jednotlivých skupin co do jejich materialističnosti? Někteří se o to pokoušeli. Myslím, že bychom dostali několik různých „stupnic“ podle toho, ve vztahu ke které otázce bychom takovou „stupnicí“ sestrojovali. Idealistické a metafyzické prvky převažují ovšem u mladých katolíků i u skupiny Ohnice. Jak uvidíme v následujícím, v různé míře prosakují i v ostatních skupinách, které více či méně vědomě vycházejí noeticky z materialistických základů.

Je několik trsů otázek, v nichž se tyto rozpory nejzřetelněji projeví a jež se nabízejí jako východisko diskusí připravovaného sjezdu mladých spisovatelů. Je to zaprvé soubor otázek, souvisejících s pojetím člověka a s pojetím skutečnosti. Všechny skupiny se s tímto problémem svým způsobem vyrovnávají. Je nutno, abychom nejprve viděli skutečnou problematiku a tvář dnešního člověka a abychom se nebavili o fantomech, mezi něž patří různé výroky o „trvajícím krizi člověka“ (Červinka) apod., mluvení o „menšinovém“ a „většinovém“ člověku a „o slepém automatismu hospodářských sil“. Nelze se bavit o „krizi jakožto takové“, ani o „člověku jakožto takovém“, je možno mluvit jen o krizi určitých společenských vrstev a určitých společenských typů. Kdo je „menšinový“ člověk? Je to bývalý majitel znárodněné fabriky, kolaborant, kompromitovaný byrokrat? Hledají u něho básníci Ohnice spásu uprostřed světa, který, jak říkají, se klaní „automatismu hospodářských sil“? Jaká to fikce mluvit o tomto „automatismu“ v době, v níž u nás pracující vrstvy, dělníci i inteligence, soustřeďují všechno úsilí k tomu, aby již přímo v životní praxi vytvořili takový hospodářský řád, jenž odstraní slepé působení „automatismu hospodářských sil“ a nahradí ho systémem, kde člověk sám řídí a ovládá tento „automatismus“ k prospěchu a užitku všech lidí? Jsme tu svědky toho, jak idealisticko-metafyzické myšlení dokonale staví na hlavu obraz skutečného světa a dezorientuje člověka. Je to něco podobného, jako když mladí katolíci jedněmi ústy mluví o snaze po zachycení celistvého obrazu člověka této doby a přitom z něho vidí a chtějí vidět jen onu „nenapravitelnou trhlinu“, jež prý je v samých základech jeho bytí a již je snad ze všeho nejspíš rozumět dědičný hřích či jinou fikci katolické věrouky.

Pokrokem je přitom Chalupeckého zdůraznění „obyčejného“, všedního, každodenního člověka. Obáváme se však, že Skupina 42 z celé složité skutečnosti člověka naší doby vidí a programově chce vidět jen jednu dosti úzkou stránku: její vztah ke skutečnosti zůstává v podstatě jen poměrem fotografického záznamu, což se obráží i v básnické praxi členů této skupiny: sklon k popisnému žánru, sbírání útržků skutečnosti, spojovaných metodou volné asociace představ, to je vše, co lze z této teoretické základny básnicky postihnout. Nejsilnější z básníků této skupiny, J. Kainar, značně přesahuje tuto teorii. Vědomé omezení na přítomný okamžik, programové zřeknutí se všech možností aktivního, podněcujícího zásahu do vývoje společenské skutečnosti, to je další úzce omezující rys Chalupeckého teorie, jež J. Červinka nikoliv neprávem nazval „humanistickým naturalismem“. Říkal-li však Chalupecký, že věci básníka je, aby vycítil, kde je v přítomném okamžiku nejvíce skutečnosti, není již příliš vzdálen stanovisku syntetických realistů: neboť v bodě, kde je

v tomto okamžiku „nejvíce skutečnosti“, je nejvíce přítomna budoucnost. Syntetičtí realisté pak vidí programově úkol současné poezie právě v překonání protikladu poezie jako „věrné reprodukce života“ (Černyševskij) a poezie jako spolutvůrce nových lidských a společenských ideálů. Syntetičtí realisté, vycházejíce z Václavkova poznání, že stojíme „na prahu nového syntetického umění“, které bude „živou součástí společenského procesu“, činí svým prvním cílem obnovu plné harmonické lidské osobnosti, v níž budou zrušeny a překonány protiklady mezi intelektem, vůlí a citem; fantazií a smyslovostí, poznáním a životní praxí; obnovu jednoty člověka, který je základním stavebním kamenem nové jednoty individua a kolektivu, člověka a společnosti, člověka a přírody.

Skutečnost! Další heslo, jež se zdá být společné většině, bezmála všem skupinám mladých básníků. Je se obávat jediného: aby z celé skutečnosti člověka a světa nezbylo teoretikům a básníkům právě jen toto slovo. Skutečnost jako nová poetická rekvizita, která nahradí staré, omšelé rekvizity? Vidět tuto skutečnost znamená být sám její součástí, jak řekl Jean Cassou v roce 1936: „Nemohu vyjádřit než to, s čím se cítím intimně solidární. Cítíte-li se solidární se skutečností, která se připravuje v tomto okamžiku a která ustaví svět zítřka, chci říci, jste-li si opravdu vědomi své revoluční situace, vyjádříte zcela přirozeně revoluční skutečnost.“ To zároveň znamená: nikoliv si představovat, nýbrž znát skutečnost dnešního života a jeho problémy. Jak říká Gorkij: „Kde chybí přesná znalost, tam jednájí dohady, a z deseti dohadů – devět chyb.“

Poměr mezi básníkem a politikem – tak zní další otázka. Bohužel, nikdo z těch, kdo se jí v Umělecké besedě podrobněji zabývali, nepočíná tím, aby nám řekl, o jakého básníka a o jakou politiku mu jde. Tuto otázku, ani žádnou jinou nelze především řešit v abstraktním prostoru. Básník v pojetí J. Chalupického líčí to, co je, kdežto politik pracuje na tom, co býtí má. Politik se proto podle Chalupického může mýlit, zatímco básník, je-li skutečným básníkem, se nemýlí nikdy. Syntetičtí realisté připouštějí, že politikové jsou ovšem vystaveni nebezpečí, že pro široké a dlouhodobé koncepcie „vysoké“ politiky přestanou někdy vidět složitou, často až nebezpečně složitou skutečnost daného historického okamžiku, přítomného všedního dne. Jiní politikové opět pro drobné skutečnosti všedního dne přestávají vidět širokou perspektivu vývoje. Přesně stejnému nebezpečí jsou však vystaveni i básníci. Je špatný politik, je špatný vědecký socialista, kdo pro perspektivu cíle ztrácí vědomí přítomné situace i naopak.

Vznáší se buď nebezpečně v oblacích, nebo se potácí v nepřehledných mlhovinách. Stejně je i malým, úzkým a slabým básníkem ten, kdo nevidí současně přítomný okamžik i vývojovou linii, jejíž je součástí. Roz-

díl mezi básníkem a politikem není tedy v naprosté odlišnosti pracovních oblastí: básníková oblast je ovšem širší. Jeho oblastí jsou prostě všechny projevy života. Rozdíl je však hledat především v odlišnosti prostředků.

Optimismus či pesimismus? Víra v iracionální podstatu poezie. Poezie jako „náhražka“ náboženství, nebo přímo jako jeho součást? Tak zní další naléhavé otázky, k nimž se bude nutno vrátit. Hlavní úkol, který je před námi, pak nepochybně zní: zkoumat, jakým způsobem se odráží teze teoretiků v živoucí básnické praxi. Neboť o tuto praxi jde především. Zjišťovat, kde poezie sama přesahuje a překonává jednostrannost a omezenost teorií i kde se zpožďuje a kde se zřetelně a vědomě dopracovává nových výsledků.

(1947)

SMĚRY NEJMLADŠÍ ČESKÉ POEZIE

Jan Grossman

Záměrem této stati není zachycení celé rozrůzněnosti nejmladší české poezie a všech jejích vztahů ať už k předchozím fázím literárního vývoje nebo k mimoliterárním problémům a aktualitám přítomnosti. – Běží tu spíše o popisnou charakteristiku a konfrontaci několika jejích základních směrů.

Na počátku druhé světové války se objevuje v české literatuře ideový a básnický proud pokoušející se o formulace nové literární generace, oponující surrealisticko-poetickým tendencím. Je to skupina soustředěná kolem básníka Kamila Bednáře, který je jejím nejvýznačnějším mluvčím. Jejím ideovým jádrem je teorie, či spíše jen představa takzvaného „nahého člověka“, rozuměj člověka čirého, člověka jako takového, zbaveného všech časových jistot, idejí a teorií, které zrazují a hrouťí se jedna po druhé. „Citový úraz“ – toť základní pocit této skupiny – a potřeba začít někde tam, kde realita tohoto chaotického světa nemůže selhat, tedy tam, kde je člověk sám o sobě, ryzí, neposkvrněný – to je její východisko. Neunikat však zoufalství, neidealizovat, ale *opřít se o propast* je krédem této skupiny. Tento program (byť nazývaný bezprogramovým), který je jistě jedním z reálných východisek předválečné doby (všimněme si, jak